

TUTTU JA TUNTEMATON JAPANI

Historiaa ja nykyaikaa

Merja Leppälahti

TUTTU JA TUNTEMATON JAPANI

Merja Leppälahti

**Tuttu ja tuntematon
Japani**

Historiaa ja nykyaikaa

Kiitän tämän kirjoittamiseen myönnettyistä apurahoista Kansan sivistysrahastoa ja Suomen tietokirjailijoita.

© 2022 Merja Leppälahti

ISBN 978-952-80-6668-2

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

Sisällys

Johdanto	8
1. Japani, saaria ja tulivuoria	10
Hokkaidō	14
Honshūn viisi aluetta	22
<i>Tōhoku</i>	22
<i>Kantō</i>	25
<i>Chūbu</i>	30
<i>Kinki (Kansai)</i>	35
<i>Chūgoku</i>	42
Shikoku	46
Kyūshū	49
Okinawa	56
2. Japanin historiaa	59
Japanin varhaishistoriaa	60
Klassinen Japani	64
Keskiaika	73
Sotilashallinnon Edo-kausi	87
Kohti nykyaikaa	93
<i>Taishō-kausi</i>	97
<i>Shōwa-kausi</i>	99
<i>Heisei ja Reiwa</i>	105
3. Japanilaista arkielämää	107
Työelämästä	110
Sanomalehdet ja televisio	114
Perhe ja koti	117
Koulunkäynti	125
Naisen asema	128

4. Japanilainen ruoka	134
Riisi	139
Soija	143
Liha ja kala	145
Makeat herkut	149
Vihreä tee	150
 5. Hovikimonoista nykymuotiin	 153
Heian-kauden tyylikkyys	153
Kimono	156
Jalat ja pää	163
Värejä ja kuvioita	166
Muotia	172
Nuoriso- ja katumuotia	175
 6. Kuvataidetta, teatteria ja musiikkia	 180
Kuvataide	182
<i>Monenlaisia kuvia</i>	<i>183</i>
<i>Puupiirroksset</i>	<i>186</i>
<i>Nykytaiteilijoita</i>	<i>191</i>
Musiikki	195
<i>Musiikkia hoveista ja temppeleistä</i>	<i>196</i>
<i>Samurai-ajan musiikki</i>	<i>198</i>
<i>Uusia vaikutteita ja perinteen uudistumista 200</i>	
<i>Nykymusiikin ilmiöitä</i>	<i>204</i>
Teatteri	207
<i>No-teatteri</i>	<i>208</i>
<i>Bunraku-nukketeatteri</i>	<i>211</i>
<i>Kabuki</i>	<i>213</i>
 7. Tuhat vuotta kirjallisuutta	 216
Japanin kieli ja kirjoitus	216
Arvostettu runous	220
Heian-kauden kirjallisuus	222
Keskiajan kirjallisuus	231
Edo-kauden kirjallisuutta	234
Kohti nykyaikaa	237
Japanilaisia nykykirjailijoita	244

8. Uskontoja ja uskomuksia	248
Shintolaisuus	249
Buddhalaisuus	254
Pyhäkköjä ja temppeleitä	260
Seitsemän onnenjumalaa	273
Kansanuskomuksia ja uskomusolentoja	278
9. Monenlaisia juhlia	292
Valtakunnallisia merkkipäiviä	293
Ihmiselämän merkkipäivät	298
Luonnon ihailu	307
Paikallisia matsureita	311
<i>Pieni juhlakalenteri</i>	321
10. Nykykulttuuria	322
Manga ja anime	323
Japanilainen elokuva	328
Tietokone- ja konsolipelit	337
Kirjallisuutta	347

Johdanto

Rakastuin Japaniin jo teini-iässä, vaikka silloin ei vielä Suomessa tunnettu mangaa, animea eikä japanilaisia konsolipelejä. Myöhemmin olen käynyt Japanissa monia kertoja ja lukenut lähes kaiken, mitä Japanista on julkaistu. Olen iloinnut myös siitä, että kiinnostus Japania kohtaan on Suomessa lisääntynyt valtavasti; nuoria Japani-harrastajia on paljon, myös japanilaista kaunokirjallisuutta käännetään yhä enemmän suomeksi.

*

Japani on kiinnostava maa, jossa yhtä aikaa ovat näkyvissä ikivanhat perinteet ja moderni huipputeknologia. Japanilaisessa katukuvassa näkyvät shintolaisuuden ja buddhalaisuuden pyhäköt, temppelit ja katualttarit, menneisyydestä kertovat lukuisat linnat. Nykyaikaa edustavat esimerkiksi Tokion yli viisikymmenkerroksiset pilvenpiirtäjät. Pinta-alaltaan vain hiukan Suomea suuremmassa valtiossa asuu yli sata kaksikymmentä miljoonaa ihmistä, kun Suomen väkiluku on 5,5 miljoonaa. Toisaalta Japanissa on runsaasti sellaisia vuoristoalueita, joissa asuminen on mahdotonta.

Japanilainen kulttuuri on saanut vaikutteita Kiinasta ja Koreasta, mutta se on kehittynyt omaan suuntaansa. Omaleimaisuutta ovat vahvistaneet myös pitkät eristyisyyden kaudet. Toisaalta Japanin joutuessa pakon edessä avautumaan länsimaille, uusista käytänteistä on myös osattu ottaa opiksi.

Japanin historia on sotaista ja väkivaltaista. Erityisesti samuraitten ja ninjojen elämä ja toiminta ovat kiinnostaneet länsimaissakin historiasta kiinnostuneita. Nykyään monet japanilaiset historian merkkihenkilöt elävät jälleen populaarikulttuurissa, esimerkiksi elokuvissa, tietokonepeleissä ja piirretyissä.

Vaikka tässäkin kirjassa kirjoitetaan toistuvasti ”japanilaiset ovat...”, ”japanilaiset uskovat...”, on kuitenkin selvää, että myös Japanissa ihmiset ovat erilaisia eivätkä yleistyksen todellakaan

koske jokaista japanilaista. Tätä voi verrata tekstiin, jossa kerrotaan ”suomalaiset ovat...”, jolloin on helppo huomata, että vaikka jokin asia saattaa pitää täysin paikkansa jonkun kohdalla, heti tulee mieleen joku toinen, johon väite ei lainkaan sovi.

On yksinkertaisesti mahdotonta kirjoittaa perinpohjaisesti kaikesta kaikkea. Kirjan loppuun sijoitettu kirjallisuusluettelo auttaa löytämään lisätietoa, olipa sitten kiinnostunut samuraista, runoudesta, vaatetuksesta, ruoasta tai jostain muusta Japaniin liittyvästä. Tätä kirjaa täydentää myös pian ilmestyvä runsaasti kuvitettu teos *Japani, vastakohtien maa*.

Kartta: WebJapan.

Japani, saaria ja tulivuoria

Japanin pohjoisosat ovat suunnilleen samoilla leveysasteilla Keski-Euroopan kanssa, Okinawan prefektuurin eteläisimmät saaret ulottuvat pohjoisen Afrikan leveysasteille. Japanissa ei niinkään puhuta pohjoisesta ja etelästä, vaan maata tarkastellaan tavallisesti itä-länsi-suunnassa.

Japanin valtio koostuu neljästä pääsaaresta (Hokkaidō, Honshū, Shikoku ja Kyūshū) sekä yli kolmestatuhannesta muusta saaresta. Saarivaltiona Japani on meren ympäröimä, ja rikkonaisen rannikon sisään jää valtava määrä isoja ja pienempiä merenlahtia. Vuorilta järviin ja meriin laskevia jokia on runsaasti, järviä on melko vähän. Suurin järvi on Kioton lähetyvillä sijaitseva Biwa. Se on suunnilleen kaksi kertaa sen kokoinen kuin toiseksi suurin Kasumigaura (Tokion lähetyvillä) ja kolmanneksi suurin Saroma (Hokkaidolla) yhteensä.

Japanin pinta-ala on noin 378000 km², maan väkiluku on noin 126 miljoonaa. Vuodesta 2005 Japanin väestönkehitys on ollut laskeva, eli kuolleisuus on ollut suurempi kuin syntyvyys. Noin kolme neljäsosaa maasta on vuoristoa. Asutus on keskittynyt alaville rannikkoalueille, joilla väestötiheys on maailman suurimpia.

Yli 98 % Japanin asukkaista on etnisesti japanilaisia. Alkuperäisiä etnisiä vähemmistöjä ovat ainut ja ryūkyūlaiset. Jonkun verran Japanissa asuu maahan muuttaneita korealaisia ja kiinalaisia. Kulttuurinen vähemmistöryhmä ovat *burakulaiset*, jotka ovat feodaalilyhteiskunnan alimman yhteiskuntaluokan jälkeläisiä. He ovat japanilaisia, joille ovat kuuluneet ”epäpuhtaat” työt, kuten hautaustoimi, teurastus tai nahkojen käsittely. Aikaisempi burakulaisten

nimitys *eta* merkitsee hyvin likaista. Nykyään burakulaiset ovat virallisesti tasa-arvoisia, vaikka se ei käytännössä aina toteudu.

Valtiomuodoltaan Japani on perustuslaillinen monarkia. Aikanaan shintolaisuus korosti keisarin jumallista alkuperää. Vaikka shintolaisuus ei enää nykyään ole virallinen valtionuskonto, keisarin kruunajaisiin kuuluu edelleen shintolaisia rituaaleja. Nykyään keisari on maan seremoniallinen keulakuva, eikä hänellä ole hallinnollista valtaa. Maata hallitsee vaaleilla valittu kaksikamari-nen parlamentti, joka valitsee pääministerin. Japani on jaettu 47 prefektuuriin,

joilla kullakin on oma vaaleilla valittu kuvernööri ja parlamentti. Prefektuurit noudattavat osin Edo-kauden provinssijakoa, joka puolestaan pohjautuu vielä vanhempiin hallintoalueisiin.

Hävityn toisen maailmansodan jälkeen Japanin oikeutta asevoimiin rajoitettiin, eikä maassa ole saanut olla hyökkäysarmeijaa. Armeijan sijaan Japani ylläpitää itsepuolustusvoimia, johon kuuluvat maa-, meri- ja ilmavoimat. Japanilaisten sotilaiden ei ole ollut lupaa toimia maan ulkopuolella, mutta viime vuosina japani-

laiset joukot ovat osallistuneet rauhanturva- ja avustustehtäviin Yhdysvaltojen joukkojen kanssa. Japanissa ei ole pakollista asevelvollisuutta, vaan itsepuolustusvoimiin liittyminen on vapaaehtoinen uravalinta. Myös naiset voivat liittyä itsepuolustusvoimien maa-, meri- ja ilmavoimiin, mutta kaikki tehtävät eivät ole naisille avoimia.

Japani on vahvasti teollisuusvaltio, ja teolliseen kehitykseen ja siihen liittyvään tutkimukseen on panostettu vahvasti toisesta maailmansodasta lähtien. Teollisuuden energia tuotetaan fossiilisilla polttoaineilla (öljy, maakaasu, kivihiili) sekä ydinvoimalla. Jonkun verran on vesivoimaloita, myös aurinkoenergiaa hyödynnetään nykyään melko tehokkaasti. Maa joutuu kuitenkin ostamaan suuren osan energiastaan ulkomailta, samaten kuin teollisuuden raaka-aineista. Maanviljelyyn sopivaa maata on vuoristoisessa Japanissa vain vähän, ja noin puolet elintarvikkeista joudutaankin tuomaan ulkomailta. Maa on silti omavarainen tärkeimmän viljelykasvin, riisin, suhteen. Kalastus ja siihen liittyvät elinkeinot ovat merkittäviä, ja kalataloudessa omavaraisuus ylitetäänkin.

Epävakaa maaperä

Japani sijaitsee tuliperäisellä alueella, jossa maanjäristykset ovat tavallisia. Pieniä maanjäristyksiä on tuhatkunta vuodessa, kaikkia niistä ei voi huomata ilman mittareita. Isommat järistykset voivat aiheuttaa tsunamieja eli jättiläismäisiä hyökyaaltoja, jotka aiheuttavat vahinkoja rakennuksille ja ihmisille.

Syyskuussa 1923 Kantōn suuri maanjäristys tuhosi lähes koko Tokion ja aiheutti suuria vahinkoja monelle muulle lähikaupungille. Voimakkaan järistyksen jälkeen nousi kaksitoistametrinen tsunami. Yli 100 000 ihmistä sai surmansa, yli 300 000 taloa tuhoutui. Tuhon yhteydessä tapahtui myös väkivaltaisuuksia. Kiersi huhuja, joiden mukaan paikalliset korealaiset ryöstivät ja raiskasi-

vat sekasorron turvin, tästä alkoi valtava raivo, jossa tuhansia korealaisia surmattiin.

Kōben maanjäristyksessä tammikuussa 1995 kuoli yli kuusituhatta ihmistä. Aineelliset vahingot olivat mittavat, lähes satatuhatta rakennusta tuhoutui. Järityksen keskus oli Awajishiman saaren alla noin 30 km Kōben miljoonakaupungista.

Maailman suurimpiin järityksiin laskettavassa Tōhokun maanjäristyksessä ja sen aiheuttamassa tsunamissa maaliskuussa 2011 lähes 16 000 ihmistä sai surmansa, loukkaantuneita oli lähes kuusituhatta ja lisäksi tuhansia ihmisiä katosi. Järityksen keskipiste oli merenpohjassa, ja se nosti kymmenmetrisen tsunamin, jonka vaikutus ulottui kymmenien kilometrien päähän sisämaahan. Varsinaiseen järitykseen liittyi yli tuhat jälkijäritystä, joista osa suuria. Fukushima ydinvoimala kärsi järityksessä vaurioita, ja jäähdytysjärjestelmän sammuttua kolme reaktoria ylikuumeni ja alkoi vuotaa. Ennen tätä Japanissa oli toiminnassa 54 ydinreaktoria, Fukushima onnettomuuden jälkeen kaikki reaktorit sammutettiin ja vain osa on otettu turvallisuusparannusten jälkeen uudelleen käyttöön.

Japanissa on noin 160 tulivuorta, näistä kolmasosa on aktiivisia. Japanin tunnetuin tulivuori on 3776 m korkea Fuji, joka on Japanin korkein vuori. Vuorta pidetään pyhänä, ja 1800-luvulle saakka sinne kiipeäminen oli kielletty naisilta. Fuji on liitetty Unescon maailmanperintöluetteloon vuonna 2013. Tulivuori on purkautunut viimeksi vuonna 1707. Tällöin ei purkautunut laavaa, mutta vuori syöksi ilmaan valtavan määrän vulkaanista tuhkaa, joka levisi jopa sadan kilometrin päähän Edoon (Tokioon) saakka. Tätä ennen Fujin tiedetään purkautuneen kaksi kertaa Heian-kaudella (794–1185). Kraatterin läpimitta on noin 500 m, sen ympärillä ovat Fujin huiput, joita on nykyään kahdeksan. Vuoren ympärysmitta on noin 125 kilometriä. Keskikesää lukuunottamatta Fujin huipulla on lunta; maa on ikeiroudassa. Alempina rinteillä on metsää, jossa on runsas linnusto.

Hokkaidō

Hokkaidō on Japanin neljästä pääsaaresta pohjoisin ja itäisin. Sitä on aikanaan kutsuttu nimellä Ezochi, mikä tarkoittaa ezojen maata. Ezoilla tarkoitettiin ainuja. Nimi Hokkaidō tuli käyttöön vasta vuonna 1869. Aluetta pidettiin Japanin siirtokuntana vuoteen 1882, jolloin Hokkaidō nimitettiin prefektuuriksi. Alue oli kuitenkin pitkään erilaisessa asemassa muihin prefektuureihin nähden ja alueellinen lainsäädäntö yhtenäistettiin vasta vuonna 1947.

Hokkaidōssa on asukkaita noin kuusi miljoonaa. Prefektuurin pääkaupunki Sapporo on Japanin viidenneksi suurin kaupunki, asukkaita on lähes kaksi miljoonaa. Muut Hokkaidōn 35 kaupungista ovat selvästi pienempiä, asukkaita on suurimmissakin reilusti alle puolen miljoonan. Hiilikaivoskaupunki Utashinai Hokkaidōn keskiosassa on asukasluvultaan Japanin pienin kaupunki, siellä on noin 3000 asukasta.

Hakodaten kaupungissa on noin 250 000 asukasta. Kuva ML.

Hokkaidōn pääsaaren pinta-ala on 83 455 km², mikä on viidennes koko Japanin pinta-alasta. Saaren pinta-alasta noin 40 % on vuoristoa. Alueella on myös tulivuoria ja kuumia lähteitä. Daisetsuzanin vuoriryhmään kuuluva Asahidaken kerrostulivuori on Hokkaidōn korkein vuori, se on 2290 m korkea. Talvisin Hokkaidöllä sataa runsaasti lunta. Prefektuuriin kuuluu pääsaaren lisäksi joukko pikkusaaria; joidenkin saarten kohdalla on edelleen kiistaa siitä, kuuluvatko ne Japaniin vai Venäjälle.

Nykyään Hokkaidō on eräs Japanin ruoka-aitoista. Siellä kasvatetaan runsaasti erityisesti riisiä ja perunaa. Se on myös merkittävä maidontuotantoalue. Hokkaidō on Japanin tärkeimpiä kalastusalueita. Matkailu on tärkeä elinkeino ympäri vuoden, talviajan matkailijoista suuri osa tulee laskettelemaan. Aikaisemmin Hokkaidöllä oli myös paljon hiilikaivoksia, mutta nykyään useimmat hiilikaivokset on suljettu.

Tsugarun salmi erottaa Hokkaidōn Japanin pääsaaresta Honshūsta. Nykyään salmen alitse kulkee yli viisikymmentä kilometriä pitkä Seikan-rautatietunneli, jota pitkin Shinkansen-luotijuna kiittää Honshūsta Hokkaidōn Hakodateen. Tunnelin varrella on kaksi merenalaista asemaa, jotka toimivat tarvittaessa hätäpoistumisteinä. Ennen tunnelin valmistumista Tsugarun salmi ylitettiin yhteyslautoin. Nykyään Hokkaidölle matkustetaan usein lentäen. Tärkein lentokenttä on Chitosessa Sapporon lähellä. Chitosen ja Tokion välisen lentoreitin kerrotaan olevan maailman ruuhkaisin.

Hokkaidōn luonto ja eläimet

Muuhun Japaniin nähden Hokkaidōn luonto on ainutlaatuinen; siellä on paljon sellaisia kasveja ja eläimiä, joita ei tavata muualla Japanissa. Englantilaisen Thomas Blakistonin (1832–1891) mukaan käytetään käsitettä Blakiston-linja kuvaamaan maalla elävien eläinlajien eroa Tsugarun salmen molemmin puolin eli Hokkaidōn ja muun Japanin välillä. Esimerkiksi Hokkaidon kettu on toista

alalajia kuin muualla Japanissa elävät ketut, samaten Hokkaidōn supikoira (tanuki) on eri alalajia kuin muun Japanin supikoirat.

Hokkaidōn eläimistöön kuuluu mm. ruskeakarhu, joita on arvoitu elävän saarella noin 2000 yksilöä. Ruskeakarhuja elää myös Honshūn pohjoisosien vuoristossa. Karhut aiheuttavat tuhoja puutarhoissa, ja Hokkaidōlla onkin otettu käyttöön säilytysrobotteja karhujen karkottamiseen viljelyksiltä. Toisinaan karhujen on uuti-soitu käyneen myös ihmisten kimppuun. Vuoristossa esiintyy myös villisikoja. Hokkaidōlla on aikanaan elänyt myös susia, mutta Hokkaidōn sudet metsästettiin sukupuuttoon 1800-luvun lopulla.

Useissa Hokkaidōn joissa elää lohia. Merellä on runsaasti erilaisia kalalajeja, mm. turskaa, silliä, monenlaisia tonnikaloja ja niiden lisäksi delfiinejä ja valaita, pohjoisessa myös hylkeitä.

Hokkaidōn kurjen, *tanchon* siivet ja pää ovat mustat, muuten lintu on valkoinen. Sitä on sanottu maailman kauneimmaksi kurjeksi. Se on elänyt joskus koko Japanissa, mutta nykyään vain tietyillä alueilla Hokkaidōlla. Muutenkin Hokkaidōn linnusto on erittäin runsas ja monipuolinen.

Hokkaidon kurki *Grus japonensis*. Kuva Alastair Rae.

Japani on kiinnostava maa, jossa yhtä aikaa ovat näkyvissä ikivanhat perinteet ja moderni huipputeknologia. Japanilaisessa katukuvassa näkyvät shintolaisuuden ja buddhalaisuuden pyhäköt, temppelit ja katualttarit, menneisyydestä kertovat lukuisat linnat. Nykyaikaa edustavat esimerkiksi Tokion yli viisikymmenkerroksiset pilvenpiirtäjät. Pinta-alaltaan vain hiukan Suomea suuremmassa valtiossa asuu yli sata kaksikymmentä miljoonaa ihmistä, kun Suomen väkiluku on 5,5 miljoonaa.

Tuttu ja tuntematon Japani kertoo Japanin alueista ja historiasta, arjesta, ruoasta, vaatteista, taiteista ja kirjallisuudesta, uskonnoista, uskomuksista ja juhlista sekä nykyculttuurista.

FL Merja Leppälahti on tutkija ja tietokirjailija, joka on kiinnostunut erilaisista kulttuureista, kansaperinteestä ja kirjallisuudesta.

Kirjoittajan aikaisempia julkaisuja ovat mm. Roolipelaaminen, eläytymistä ja fantasiaharrastusverkostoja (2009), Vahvaa väkeä. Kotimaisia uskomus- ja fantasiaolentoja (2012), Karjala sydämessä. Ulla Mannonen Kannakselta (2014), Kasvit entisajan elämässä (2015), Kaiken maailman kauhua (2018), Perinnejoulu (2019), Kirjallinen nimipäiväkalenteri (2020), Enteitä ja uskomuksia, kansanperinnettä huviksi ja hyödyksi nykyihmiselle (2022).

BoD

9 789528 066682